

עשר המכות

מים ראשונים: הביטוי "עשר המכות" או "עשר מכות מצרים" שגור על לשוננו, אבל איננו במקרא. אם תאמר משום שכל מכה נחשבת לעצמה והתורה לא חששה לכלול אותן בשם מספרי כולל, הרי לנו "עשרת הדברות" אשר זכו הן לפירוט (פעמיים!) והן לשם מספרי כולל שלוש פעמים במקרא: שמות לד כח, דברים ד יג, י ד. השוואה אחרת על דרך ההיפוך היא עם ניסיונות בני ישראל במדבר, אשר זכו לשם כמספר כולל, ככתוב: " ... וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי" (במדבר יד כב) בלי לפרט מה הם הניסיונות,¹ מנגד, מכות מצרים מתוארות במקרא אחת לאחת בפירוט רב, אך בלי לסכמם או להכתירם בכותרת "עשר המכות". ואת מה שהחסיר המקרא, באים חז"ל ומשלימים.

ויהפך לדם יאריהם ונזליהם בל ישתיו: ישלח בהם ערב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם: ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה: יהרג בפרד גפנם וישקמותם בחנמל: ויסגר לפרד בעירם ומקניהם לרשפים: ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים: (תהלים פרק עח פסוקים מד-מט).²

או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים ובמלחמה ובגד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך: (דברים ד לד פרשת ואתחנן).³

אלו עשר המכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים ואלו הם: דם, צפרדע, כינים וכו' ... דצ"ץ, עד"ש באח"ב (מתוך ההגדה לליל הסדר).⁴

מסכת אבות פרק ה משנה ד – אזכור ראשון במשנה

עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים. עשר מכות הביא הקב"ה על המצריים במצרים ועשרה על הים.⁵

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דזויה פרשה ו – חשבון האצבע והיד

ר' יוסי הגלילי אומר: מנין שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות? במצרים מה הוא אומר: "ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים היא וגו' " ועל הים מהו אומר: "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וגו' ". כמה לקו באצבע? עשר מכות. אמור מעתה: במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות.⁶ ר' אליעזר אומר מנין אתה אומר שכל מכה ומכה שלקו המצרים במצרים היתה של ארבע מכות

¹ על מנת לתת לפרשני המקרא מקום להתגדר בו. ראה דברינו [עשרה הניסיונות שניסו אבותינו את המקום](#) בפרשת שלח לך.

² כאן נזכרות מכות: דם, ערוב, צפרדע, ארבה, ברד (שוב ארבה?). ובתהלים קה כח-לו מכות: חושך, דם, צפרדע, ערוב, כינים, ברד, ארבה, מכת בכורות: "שלח חשך ויחשך ... הפך את מימיהם לדם ... שרץ ארצם צפרדעים ... אמר ויבא ערב כנים בכל גבולם: נתן גשמייהם בַרד אש להבות בארצם: ... אמר ויבא ארבה וילק ואין מספר: ... ויך כל בכור בארצם ראשית לכל אונם". אלה רשימות חלקיות בהשוואה לספר שמות וממילא פשיטא שלא תיתכן כאן הכותרת: "עשר המכות".

³ אחרי שהפלגנו אל ספר תהלים, נחזור לחמשת חומשי התורה. האם נזכרות מכות מצרים גם בחומשים האחרים מלבד ספר שמות? התשובה היא כן, ובפרט בספר דברים. בנוסף לפסוק לעיל, כך גם בפרשת ואתחנן ו כב: "וייתן ה' אותת ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעיניו", ובפרשת עקב ז יט: "המסת הגדלת אשר ראו עיניך והאתת והמפתים והיד החזקה והזרע הנטויה אשר הוצאך ה' אלהיך וכו'", וכך גם בווידוי הביכורים בפרשת כי תבוא כו ח: "ויצאנו ה' ממצרים בגד חזקה ובזרוע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים". ובסיכום הספר ופועלו של משה, דברים לד יא: "לכל האתת והמפתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו". ושוב ב"ד: ירמיהו פרק לב, יואל פרק ג, תהלים קלה ונחמיה ט. אך בכלם אין מנין המכות. ראה אמנם פירוש בכור שור על הפסוק שלעיל: "מיהו עשר מכות נרמזו כאן: במסות: ב', באותות: ב', במופתים: ב', הרי ו', ובמלחמה: ז', וביד חזקה: ח' ובזרוע נטויה: ט' ובמוראים גדולים י' ". ומדרש תנאים דברים כו ח מפרט באופן דומה בדרשה על הפסוק בווידוי הביכורים. אבל אנחנו מחפשים את "עשר המכות".

⁴ כך בהגדה של פסח, בפורמט מלא: שם מספרי כולל ככותרת ולאחריו רשימה פרטנית ולאחריה תוספת של 'סימן' בראשי תיבות שמטרתו ספק לסייע בזכירת המכות וסדרן, ספק מקפל בתוכו משמעות ופירוש. אבל הקדמנו את המאוחר. נלך עפ"י סדר המקורות המזכירים את "עשר המכות" מהקדום למאוחר (במידת האפשר).

⁵ זה כנראה האזכור הקדום ביותר של "עשר המכות" במקורות חז"ל והוא נזכר יחד עם מנייה נוספת של "עשר" או "עשרה" אירועים מברית העולם בעשרה מאמרות ועד עשרה הניסים שהיו בבית המקדש, [עשרה ניסיונות שהתנסה אברהם](#) ועוד. שים לב שלצד עשר מכות מצרים עומדים עשרה הניסים שנעשו לבני ישראל במצרים. האם אלה תמונת ראי של אלה ומכוונים לאותו הדבר? כן, מפרש הרמב"ם במקום: "ואמנם העשרה ניסים אשר נעשו לאבותינו במצרים - הרי הם הינצלם מעשר המכות, והיות כל מכה ומכה מיוחדת במצרים, לא בישראל, ואלו ניסין בלא ספק. ולשון התורה בכל מכה מהן שהיא במצרים לבד, זולת הכינים, שהוא לא באר בה זה, אבל ידוע שלא ענש את ישראל, ואמנם היו מצויות אצלם ולא ציערו אותם, וכך בארו החכמים".

⁶ מדרש מכילתא חולק על המשנה לעיל שמונה (אבל לא מפרטת) גם בים עשר מכות. ראה פירוטן באבות דרבי נתן נוסח א פרק לג. מטרת המדרש היא להעצים את נס קריעת ים סוף, גם בהשוואה עם עשר המכות, משום ששם נאמר: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

וגוי. ר' עקיבא אומר מנין אתה אומר שכל מכה ומכה שלקו המצרים במצרים היתה של חמש מכות וכו' ועל הים לקו מאתים וחמשים מכות.⁷

ספרי דברים פרשת ואתחנן פסקא כז – עשר המכות הם היד החזקה

"ואת ידך החזקה" (דברים ג כז), אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים, שנאמר בהם: "נטה את ידך" (שמות ח א).⁸

אבות דרבי נתן נוסחא א פרק לג – תשלום החשבון עם אברהם

כנגד עשרה ניסיונות שנתנסה אברהם אבינו ובכולם נמצא שלם. כנגדן עשה הקב"ה ניסים לבניו במצרים. כנגדן הביא הקב"ה עשר מכות על המצרים במצרים. כנגדן נעשו לישראל עשרה ניסים על הים. כנגדן הביא עשר מכות על המצריים בים.⁹

ספרי דברים פרשת האזינו פסקא שו - קידוש השם

ומנין אתה אומר שלא ירדו אבותינו למצרים אלא כדי שיעשה להם הקב"ה ניסים וגבורות ובשביל לקדש את שמו הגדול בעולם? שנאמר: "ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ואומר וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו" (שמות ב כג-כד). ואומר: "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו". ומנין שלא הביא המקום פורענות ולא הביא עשר מכות על פרעה ועל מצרים אלא בשביל לקדש את שמו הגדול בעולם? שמתחילת הענין הוא אומר: "מי ה' אשר אשמע בקולו" (שמות ה ב), ובסוף הענין הוא אומר: "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים" (שמות ט כז).¹⁰

⁷ עד כאן מדרש מכילתא. ובנוסח ההגדה מתווספת כאן הדרשה שנראה שנלקחה ממדרשים מאוחרים יותר כגון מדרש תהלים על הפסוק בתהלים עח מט: "שִׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מְלֹאכֵי רָעִים" ואולי הייתה דרשה זו גם במכילתא בקטע שהעורך כתב "וגוי" או "וכו'", ראה פרשני ההגדה כגון הגדת ספראי עמ' 146. כך או כך, חשבון חמישים המכות על הים מצוי גם בשמות רבה ה יד: .. השיב (פרעה למשה ואהרן): אלוה שלכם, איני יודע מי הוא, שנאמר: מי ה' אשר אשמע בקולו. אמר לו הקב"ה: רשע, מי ה' אמרת? במ"י אתה לוקה: מ' ארבעים י' עשרה הם נ' מכות שהביא הקב"ה על המצריים בים" והמשך הדרשה שם בהשוואה של יד מול אצבע כמו במכילתא: "כמה לקו באצבע - עשר מכות, חשוב חמשה אצבעות שביד הגדולה לכל אחת ואחת עשר מכות - הר חמישים". נראה שבדרשה זו ודומיה אין רק משחק של מספרים והעצמת המכות שקיבל פרעה על שאמר: "מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ישראל לא ישראל" אלא העמדת נס קריעת ים סוף אל מול מכות מצרים. קריעת ים סוף היא המכה הסופית והמכרעת. ראה מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דשירה פרשה ה על כל הדורות הרשעים: דור המבול, אנשי המגדל, אנשי סדום שבכולם ניתנה להם אפשרות לשוב בתשובה "ולא גמרת להם כלייה עד שהשלימו רשעם לפניך". אימתי נשלמה רשעת פרעה? בים, לא במצרים. במצרים הוא שלח את בני ישראל, אבל בים רדף אחריהם לכלותם וכלשון המכילתא: "עשר מכות הבאת על המצריים במצרים ולא גמרת עליהן כלייה עד שהשלימו רשען". מטרת עשר המכות, כולל מכת בכורות, לא הייתה להביא 'כלייה' על מצרים, לא בכדי העמיד הקב"ה את פרעה בין מכה למכה.

⁸ מדרש זה ממוקם בפרשת ואתחנן על הפסוקים בהם משה מבקש להיכנס לארץ ומזכיר בהקשר זה את היד החזקה של מצרים, ככתוב שם: "אֲדַנִּי ה' אֲתָהּ הַחֲלוּת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלְךָ וְאֶת יְדֵי הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וְכַגְּבוּרֹתֶיךָ". היד החזקה כאן הם עשר מכות מצרים, אומר מדרש ספרי, לא נס קריעת ים סוף, וכך גם במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות יג ג פרשת בא: "כי בחזק יד הוציא ה' אתכם - אלו עשר מכות". ומה הפסוק שמדרש ספרי לעיל מביא כראיה מעשר המכות? פסוק במכת צפרדע: "נטה את ידך בַּמַּטֶּה על הַנְּהָרִים וְעַל הַאֲגָמִים וְהָעַל אֶת הַצְּפַרְדֵּי עִמּוֹ וְכוּ". על השילוב של יד ומטה, מי בדיק היכה, כבר עמדנו בנס קריעת ים סוף בדברינו [הרם את מטרך ונטה את ידך](#) בפרשת בשלח. כאן נתמקד ב"יד" עצמה. שני מדרשים אלה, אולי גם המשנה בה פתחנו, מתעמתים בברור עם דרשת ר' יוסי הגלילי לעיל. "היד החזקה" הם עשר מכות מצרים שהיו במצרים! ויש לדעה זו סימוכין רבים מהמקרא עצמו, החל מהפסוקים בשמות פרקים ג ו-ו על כך "כי ביד חזקה ישלחם" או "יגרשם", דרך פסוקים בשמות יג ו-לב שיציאת מצרים הייתה "ביד חזקה", אליהם מצטרפים פסוקים רבים בספר דברים פרקים ה, ז, ט, יא ועוד. אפשר אמנם לפשר ולומר שבים הייתה "היד הגדולה" ובמצרים "היד החזקה", אבל ההשוואה אצבע מול יד שבמכילתא מול "היד" שבספרי והשימוש שכל צד עושה ב"יד", מביאה למחשבה שיש כאן וויכוח מהותי על עוצמת נס קריעת ים סוף אל מול עשר המכות: איזה נס הוא "יד ה'" שהביאה ליציאת מצרים ושראו שתיחקק לדורות.

⁹ אבות דרבי נתן הוא מעין מדרש אמוראים על מסכת אבות. הוא מחזיר אותנו למשנה בה פתחנו ומחבר את משנה ג שם: "עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכולם וכו'" (נושא לו הקדשנו [דף מיוחד בשם זה](#) בפרשת חיי שרה), עם משנה ד שהבאנו לעיל. עשר המכות הם תשלום החשבון לאברהם אבינו. ראה גם שמות רבה טו כז: "בני בכורי ישראל - אמר הקב"ה לפרעה הרשע: אי אתה יודע כמה חבבתי את הבכורה ... ואתה שלחת ידך בבכורי! דין הוא שתלקה. והביא הקב"ה עליו י' מכות כנגד עשר ניסיונות שנתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן". ומדרש בראשית רבה מד כ מוצא סמך במילה "ואחר" שבברית בין הבתרים: "ואחר כן יצאו ברכוש גדול. א"ר אחא: אחר כן אין כתיב כאן, אלא "אחר". משאביא עליהם עשר מכות אחר כך יצאו ברכוש גדול". ורש"י בפרשת לך לך טו יד מתעכב על המילה "דן" שם ואומר: "דן אנכי - בעשר מכות" - דן מלשון דין. הדין שנעשה עם המצרים היה עשר המכות. (וכנגד כולם יוצא פירוש אלשיך במדבר יד כב שלא מוכן לקבל קשר זה הן מסיבה מספרית: עשר ניסיונות מול עשרים מכות, והן מסיבה ערכית, ראה פירושו בדברינו עשרה ניסיונות ניסו אבותינו את המקום בפרשת שלח לך). אבל לפי רש"י והמדרשים יש כאן אולי הסבר נוסף בעקיפין מדוע לא הביא הקב"ה על המצרים מכה אחת וזהו. ריבוי המכות הוא קיום ההבטחה "דן אנכי" לאברהם. ראה בדברינו [למה מופתים וניסים](#) בפרשת וארא.

¹⁰ וההמשך שם בניסים נוספים שעשה הקב"ה על הים ובירדן ובנחלי ארנון, בכיבוש יהושע, דניאל בגוב האריות, חנניה מישראל ועזריה בכבשן האש ועוד, הכל "בשביל לקדש את שמו הגדול בעולם" והכל בדרשה על הפסוק בשירת האזינו: "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו". דרשה זו באה לפאר ולרומם את קידוש השם בעולם ורואה בעשר המכות בנין אב למוטיב זה (מדרשים אחרים ממקמים

איכה רבה פרשה ב סימן יז – תוכחה לישראל

"מה אעידך מה אדמה לך" (איכה ב יג) - לאיזו אומה דמייתי אתכם? לאיזה אומה גאלתי ביד חזקה והבאתי על אויביה עשר מכות? לאיזו אומה קרעתי הים והורדתי את המן והגזתי את השלו והעליתי להם את הבאר? לאיזו אומה הקפתי ענני כבוד וקרבתי לפני הר סיני ונתתי להם תורתני?¹¹

מדרש זוטא (בובר) שיר השירים פרק ח פסוק ו – בימי חזקיהו וסנחריב

"כי עזה כמות אהבה". עזה היתה האהבה שהקב"ה אהב את ישראל בימי סנחריב, שנאמר: "הוי היורדים מצרים לעזרה ועל סוסים ישענו וגו' " (ישעיה לא א).¹² אמרו: עשר מכות הביא הקב"ה עליהם כדרך שהביא על פרעה ועל מצרים. שנאמר ומטהו על הים ונשאו בדרך מצרים (ישעיה י" כ"ו). רבי נתן אומר הרים במטה יד על (השירים) [אשורים]. שנאמר הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי (שם שם /ישעיהו י" ה).¹³

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות י כד פרשת בא - התאמה עם לוח השנה

"ויקרא פרעה אל משה". יש אומרים כי מִשְׁפָּט התחילו המכות למצרים, לפיכך נקרא שְׁפָט לַמִּצְרַיִם. חשוב עשר מכות לשמונה שבועות: ארבעה בחודש שבט, וארבעה באדר, ושנים בחצי ניסן. ובחמשה עשר בניסן יצאו. "כַּאֲשֶׁר שָׁמַע לְמִצְרַיִם יַחֲלוּ כְשָׁמַע צֶרֶ" (ישעיה כג ה).¹⁴

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כא - עשרת הדברות כנגד עשר המכות

נאמרו עשרת הדברות כנגד עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים: "ואנכי כנגד מכת דם: "ויהפך לדם יאוריהם" (תהלים עח מד). אל תאמר כפרעה: "לי יאורי ואני עשיתני" (יחזקאל כט ג), אל תאמר שאני בראתי עצמי.¹⁵

את מקור קידוש השם כבר אצל האבות, מדרש תהלים קטז), אך נראה שאין הדברים פשוטים. ראשית, במדרש ספרי לעיל עצמו (בחלק שהשמטנו) מובאים דברי רחב אשר מציינת את קריעת ים סוף כמופת ולא את עשר המכות, כדבריה למרגלים, יהושע ב י: "כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים". ראה גם המדרשים על יחס הפלשתים אל ארון ה' ששבו, כגון תוספתא סוטה ט ד: "אוי לנו מי יצילנו מיד האלים האדירים - אמרו כשרין שבהן. רשעים שבהם אמרו: אלה הם האלים המכים עשר מכות ושלמו מכותיו". אין למי שהארון מוקדש לו מכות נוספות באמתחתו ואינו יכול לחזור על מכות מצרים - שלמו מכותיו. האם רק אצל רשעי הגויים הופחתה עוצמתם של עשר המכות בחלוף הזמן?

¹¹ מעין רשימה של "דיינר", אלא שכאן זו כפיות טובה. ובפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא יד תוכחה דומה: "כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו (ירמיה ב ה). ... אמר הקב"ה לישראל: בניי, אבותיכם לא מצאו בי עול ואתם מצאתם בי עול? אדם הראשון לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול? ... פרעה לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול? ... בתחילה ... אמר אתו הרשע: מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה' וגו', וכיון שהביא עליו עשר מכות אמר: ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים". פרעה שצידק על עצמו את הדין בעשר המכות משמש 'כתב אישום' כנגד עם ישראל כאשר חטאו לדורות. בקריאה חוזרת של מדרש ספרי דברים לעיל נראה שגם הוא מתכנס בסופו של דבר לתחילת הדרשה שם שתפלת הציבור בבית הכנסת: "ברוך את ה' המבורך שעונו אחרים ברוך ה' המבורך לעולם ועד", ברכת הזימון, ברכת התורה ושאר ברכות שאחריהם עונים "אמן" או "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", הם קידוש השם בעולם, הם הקיום של הפסוק: "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוהינו". ראה דברינו **כי שם ה' אקרא** בפרשת האזינו.

¹² הנביא עפ"י המדרש רומז כאן שהיו מי שבפחדם מאשור מיהרו לבקש עזרה ממצרים. ראה שם הפסוק המלא: "הוי הידדים מצרים לעזרה על סוסים ישענו ויקטחו על רכב כי רב ועל פרשים פי עצמו מאד ולא ישעו על קדוש ישראל ואת ה' לא ידעו".

¹³ התשועה הגדולה מידי ממלכת אשור בימי חזקיהו מלך יהודה (וישעיהו הנביא שפעל באותו הזמן) הייתה רגע של הארה גדולה ותקווה לחידוש ימים קצרים. עד שאמרו חכמים בגמרא סנהדרין צד ע"א: "ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח, וסנחריב גוג ומגוג, אלא שבאה מדת הדין וקטרגה לפני הקב"ה על כך שחזקיהו ואנשיו "שעשית לו כל הנסים הללו - לא אמר שירה לפניך". המכה הגדולה שנחל צבא אשור מושוות כאן לעשר מכות מצרים. כך גם במדרש תנחומא (בובר) פרשת וארא סימן י על גוג ומגוג שנקשר בגמרא לימי חזקיהו: "אמר הקב"ה: בעולם הזה פרעתי מצרים בעשר מכות, ולעולם הבא כך אני פורע מגוג, שנאמר: ונשפטי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית וגו' (יחזקאל לח כב)". המסר של הנביא עפ"י המדרש הוא: אל לכם לפנות למצרים לעזרה. נס עשר מכות מצרים יחול בימיכם אתם, כאן בארץ. אלא שתשועה זו התמוססה, בין השאר בשל מנשה ואמון ושאר מלכים רשעים שבאו אחרי חזקיהו (גם חזקיהו ננזף על שהתרפס לפני נציגי מלך בבל, מלכים ב פרק כ) וסוף דבר שבא הקץ גם על מלכות יהודה ועשר המכות נמהלו בתוכחה לישראל כפי שראינו במדרשי איכה ופסיקתא דרב כהנא לעיל.

¹⁴ מדרשים אחרים פורסים את משך מכות מצרים על פני כשנה. ראה סדר עולם רבה (ליינר) פרק ג: "מכות מצרים י"ב חדשים, שנאמר: ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקשש קש לתבן (שמות ה יב) - אימתי דרכו של תבן? באייר. והם יצאו בניסן. לקו המצריים עשר מכות כל "ב חודש". מכה כל חודש בממוצע. ראה גם הדרשה שפורסת את תקופת המכות על פני כחצי שנה, גמרא ראש השנה יא ע"א: "בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו" (כחלק ממחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע בקשר לתאריכי חודש ניסן מול חודש תשרי כולל מועד בריאת העולם, בדברינו **יום הרת עולם**). אבל מדרש פסיקתא זוטרתא מצמצם את משך המכות לחודשיים וחצי מתחילת חודש שבט ועד חג הפסח. בכך נוצרת תאימות מעניינת בין פרשות קריאת התורה בתקופה זו ואירועי יציאת מצרים (כולל פרשת החודש). ראש חודש שבט גם קשור בספר דברים, ראה דברינו **הואיל משה באר את התורה הזאת** בפרשת דברים. הפסוק החותם את הדרשה הלכות מנבואת ישעיהו על מלכות צור לא נראה קשור לחשבון הזמנים ונראה כחותם את הדרשה בתוקפן של מכות מצרים עד תקופת הנביא. ראה רש"י, מצודות ודעת מקרא על הפסוק.

¹⁵ מכת דם היא פגיעה ביאור אלוהי מצרים ובפרעה שהחשיב עצמו לאלוהות. ראה דברינו **לי יאורי ואני עשיתני** בפרשת וארא.

"לא יהיה לך" כנגד מכת צפרדעים שעלו בתנורים בחומם. אמר הקב"ה: הצפרדעים חלקו לי כבוד ואין אתם חולקים לי כבוד?¹⁶

"לא תשא" כנגד מכת כינים שהשביעם הקב"ה ועלו.¹⁷

"זכור" כנגד מכת ערוב. אמר הקב"ה: לא תערוב ולידון חולא ושבתא כחד.¹⁸

"כבד" כנגד מכת דבר דכתיב: "למען יאריכון ימך" (שמות כ יא).¹⁹

"לא תרצח" כנגד מכת שחין. אמר הקב"ה: אל תהי רוצח ודמו של אותו האיש בגופו.²⁰

"לא תנאף" כנגד מכת ברד "ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד" (שמות ט כד) וכתוב: "היחתה איש אש בחיקו וגוי כן הבא על אשת איש וגוי" (משלי ו כז-כט).²¹

"לא תגנוב" כנגד מכת ארבה כתוב: "בעד החלונות יבואו כגנב" (יואל ב ט).

"לא תענה" כנגד מכת חושך. אמר הקב"ה: אם אין עדותך מאירה לך כאורה הזאת, אל תעידנה.

"לא תחמוד" כנגד מכת בכורות שהיו המצרים שטופים בזימה ונמצאו כולם בכורים.²²

רמב"ן בראשית פרשת לך לך פרק יז פסוק א – ייחודיות עשר המכות

"אני אל שדי" ... וטעם להזכיר עתה זה השם, כי בו יעשו הנסים הנסתרים לצדיקים, להציל ממות נפשם, ולחיותם ברעב, ולפדותם במלחמה מיד חרב, ככל הנסים הנעשים לאברהם ולאבות ... וכן כל היעודים שבתורה ... כולם נסים ובכולם תתנצח מערכת המזלות, אלא שאין בהם שנוי ממנהגו של עולם כנסים הנעשים על ידי משה רבינו בעשר המכות ובקריעת הים והמן והבאר וזולתם, שהם מופתים משנים הטבע בפירסום, והם שיעשו בשם המיוחד אשר הגיד לו.²³

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: ואנחנו הוספנו לעשר המכות את [המכה אחת עשרה](#) של עשיית השפטים באלוהי מצרים שהיא אולי המכה שיש בה את המסר החשוב לבני ישראל עצמם אשר יוצאים לא רק משעבוד ועבודת פרך לחירות, אלא גם מטומאת מצרים וגילוליה אל עבודת ה'. נושא חשוב שלא כללנו בדף זה על מנת שלא להאריך יתר על המילה הוא הסימן דצ"ך עד"ש באח"ב וחלוקת המכות לקבוצות משנה. לכך נקדיש בע"ה דף נפרד כעת חיה בשנה האחרת. נראה שגם העימות שסקרנו

¹⁶ מסירות הנפש של הצפרדעים שנכנסו לתנורים, ראה פסחים נג ע"ב, שמות רבה י ב, ומהם למדו חנניה מישאל ועזריה.

¹⁷ עניין זה שצריך היה להשביע את הכינים שיעלו לא מצאנו לו מקור זולתי מדרש זה. אולי המקור הוא הצורך להכות את העפר על מנת שיצאו הכינים, ככתוב שמות ח יב: "... נטה את מקדך ונהך את עפר הארץ ויהיה לכם ככל ארץ מצרים" וכך עשה אהרון.

¹⁸ לא לערב ולדון חול כשבת. נראה שהדרשן משחק כאן בין ערוב לערוב וסבור ששניהם מלשון ערבוב (שמות רבה יא ב).

¹⁹ שהדבר וכל מחלה מסוכנת אחרת, מקצרים ימיו של אדם.

²⁰ משקף את הראייה שמכת השחין היא "רוצח שקט" שמכלה את הגוף מבפנים וקשור בפגיעה בדם. ראה דברינו [מכת השחין](#) בפרשת וארא ונראה שניתן להוסיף דרשה זו לדברינו שם.

²¹ מסכת סוטה דף יז עמוד א: "דריש ר' עקיבא: איש ואשה, זכו - שכינה ביניהן, לא זכו - אש אוכלתן".

²² נראה שהכוונה היא שאף איש ואישה לא קיימו קשר יציב ביניהם וכל הזמן התחלפו וכל ילד שנולד היה "בכור" לאביו (ולאמו) מהקשר הספציפי החד-פעמי הזה. לסיכום דרשה זו יש לשאול מה מטרתה מעבר של השוואה זו? ראה השוואות אחרות של עשרת הדברות כגון: עשרה פסוקים של קריאת התורה (גמרא מגילה כא ע"ב), כנגד יר"ד של יצחק (בראשית רבה נג ז), משקל הצמידים על ידיה של רבקה (בראשית רבה ט), עשרה זהב שבקרבנות הנשיאים (פסיקתא רבתי מ) ועוד. מה הרעיון העומד בהשוואה עם מכות מצרים? האם זה החיבור של יציאת מצרים ומתן תורה ("בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה")? האם זה מוטיב קידוש השם שבמדרש ספרי לעיל ולחילופין (מדרש איכה רבה) אזהרה מפני עבירה על עשרת הדברות שכמוהם כהכחשת גאולת מצרים? נשמח לשמוע לקח טוב מפני שואבי המים.

²³ רמב"ן רואה בעשר מכות מצרים, אליהם מתווספים נסים בולטים אחרים כקריעת ים סוף, נסי המן ונס הבאר, דבר חריג ומיוחד. כל חיינו מלווים בניסים נסתרים שמטרתם להפיק את חיי האדם המאמין מ'מערכת המזלות'. נסים שנראים כמנהגו של עולם. אבל עשר המכות ודומיהם הם מופתים גלויים אשר משנים את דרכי הטבע וחורגים ממנהגו של עולם. על דברים אלה שרמב"ן כותב כבר בספר בראשית בברית בין הבתרים, הוא חוזר בפירוש לשמות יג טז – מצוות תפילין שהיא זכרון ליציאת מצרים: "ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון ... ומן הנסים הגדולים המפורסמים, אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה. שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד. אלא אם יעשה המצות - יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם - יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון". וכבר הארכנו לדון בדברי רמב"ן אלה והעמדנו כנגדם את דברי הרמב"ם שאינו רואה, גם בניסים הגלויים, בסיס לאמונה – רק במעמד הר סיני. ראה דברינו [למה נסים ומופתים - מחלוקת הענקים](#) בפרשה זו.

בקצרה בין מכות מצרים וניסי קריעת ים סוף: מי משניהם נחשב יותר בשעתו ונחקק יותר לדורות, ראוי להרחבה בהזדמנות.